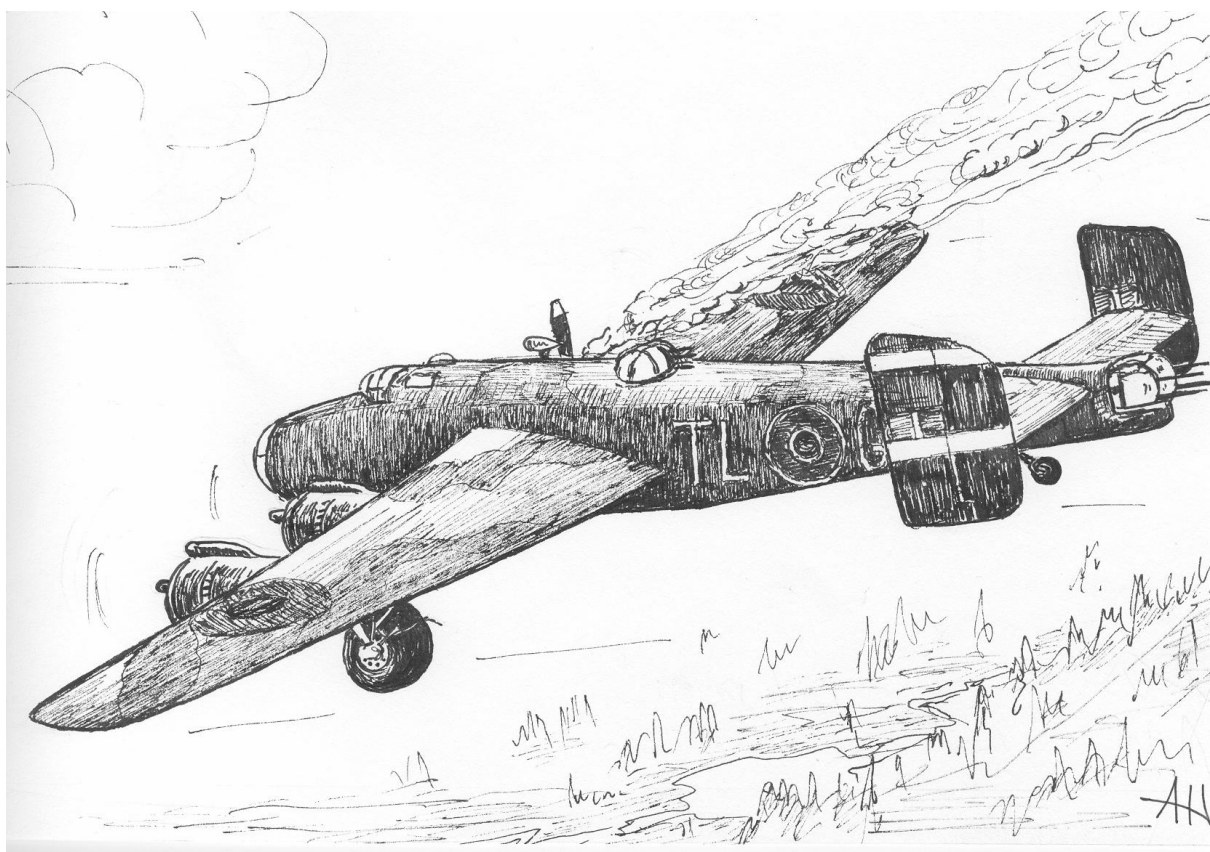

1942 Engelske flymannskap i Sondalen

Den 27. april 1942, klokken 20:40 - tar en Halifax av fra Lossiemouth i Skottland. Om bord var W/C Bennett, skipper. Dessuten 2-pilot, Walmsley, navigatør Eyles, bomber/skytter Forbes, skytter Murray, haleskytter How og systemoperatør Colgan. Målet var å angripe Tirpitz i Fættensfjorden i lag med 39 andre britiske luftfartøyer. Se bind 3, side 114. På dette tidspunktet anså nok de fleste at sjansen for å senke kolossen var så godt som null. Spørsmålet var mer om de kunne skade "nordens dronning" såpass at hun ble presset ut i åpent farvann for å søke tysk eller fransk havn for reparasjon, og derved gjøre seg tilgjengelig sårbar. I ettertid må nok raidene på Tirpitz i Fættensfjorden anses for det engelskmennene kaller "a military blunder".

Wing commander Bennett var som nevnt skipper på Halifax'en, med kjennetegn W1041 ZA-B. Da han oppdaget at fjorden var røyklagt helt opp til en høyde av 110 m fikk han ikke sluppet sin beregnede last, og gikk rundt over fjorden for et nytt forsøk. Under sine angrep ble de beskytt fra trolig de mest slagkraftige luftvernstillinger tyskerne hadde etablert i Norge. Såkalte *flak* fra begge sider av fjorden, samt fra Tirpitz selv, gjorde angrepene så godt som umulig. Flyet ble da også truffet, slik at det brøt ut en brann på vingen bak indre motor på styrbord side. Skytterhuset bak ble også truffet, slik at gunner (haleskytter) M.How fikk flere kutt i ansiktet. Bennett hadde på dette tidspunktet oppnådd såpass høyde under sin utflyging at

han ga ordre om "klargjøring" for å hoppe ut. Samtidig ble bombene frigjort. Bennett bestemte seg for en østlig kurs mot Sverige. På dette tidspunktet hadde imidlertid brannen i vingen avtatt, og Bennett bestemte seg for å sette kursen mot Shetland. Men etter noen minutters flyging blusset brannen opp igjen, og han hadde ikke noe annet valgt enn å fly østover igjen. Så stanset den indre motoren på styrbord side (motor nr.2). Og det skulle bli

verre. Venstre understell (hjulet) falt plutselig ut, og flyet ble brått veldig ustabil. Det var nå ikke annet å gjøre enn å hoppe ut.

En etter en kom de seg ut. Bennett, som skipper, var den siste til å forlate flyet. Og det i siste liten. Da han skulle hoppe, kom det en eksplosjon i den skadde vingen, og fallskjermen hengte seg opp to ganger. I følge engelske kilder kom han seg ut da flyet var i 200 fot (60 m), hvilket synes noe usannsynlig. I ettertid har det kommet frem opplysninger som tyder på at flygeren landet i dyp snø. Det reddet nok livet hans. Flyet fortsatte sin glideflukt og falt ned ved Flornesvollen.

Det hevdes at sersjant Eyles landet midt oppe i noe han antok for å være ulvespor (!), og ble temmelig engstelig. Han kom seg senere ned til Harald Kringberg på Kringøra i Flora. Her fikk han mat og stell. De vurderte sammen sjansene for å flykte over til Sverige som små - siden Phil Eyles ikke kunne gå på ski. Eyles var også redd for at noe ville tilstøte familien Kringberg. Han valgte derfor ikke å flykte lengre. Jeg finner enkelte av de opplysninger som er fremkommet rundt Eyles opphold og overgivelse som underlige. Noen (ikke familien Kringberg) hadde rapportert ham til tyskerne, som kom og tok ham til fange. Først ble han kjørt til Trondheim, hvor han ble sittende i flere dager. Deretter ble han sent til Tyskland.

Bennett og Forbes landet like ved Flornesvollen. De var engstelige for at tyskerne ville benytte sporhunder, så de vadet i ei elv i nærheten, og tok seg senere ned til Gudå, men grunnet tyske vaktposter ved brua – kom de seg ikke over Stjørdalselva. De bestemte seg derfor å dra opp i fjellet igjen, i håp om å ta seg østover mot Sverige. Veldige slitne ankom de om kvelden til Torsbjørkdalen. Her banket de på hos Hans Bjørnås og John N. Dalmo på gården Bjørnåsen hvor de fikk mat, tørket klærne og stelt sine sår og forfrosne føtter. Familien på Bjørnåsen tok de med opp til Mannsæterbakken, hvor de ble godt mottatt hos familien Dalånes. Neste dag igjen tok bonden de med til grensen mot Sverige. To uker senere var Bennett allerede på vei hjem til England. Forbes kom ikke hjem før ett år senere.

How og Murray landet heller ikke så langt fra hverandre, omtrent 7 km fra Flornesvollen, på vestsiden av Sonvatnet. How, som allerede hadde skader i ansiktet, landet i et tre – og da han omsider kom seg løs, falt han ned og skadet

den ene foten, som for øvrig hadde mistet støvelen da luftstrømmen dro den av under selve uthoppingen. Oddsene var ikke særlig gode for How. Da de to ”fant hverandre”, planla de sin tur mot Sverige. De hadde et dårlig silkekart, og kompasset var ødelagt. Likevel tok de fatt i det de mente var østlig retning. De gikk hele dagen, How uten støvler. Snøen var dyp – kreftene tok raskt slutt. Om kvelden kom de opp på et platå hvor de fant noe tørr ved, slik at de fikk laget seg et bål. Her tilbrakte de natten. Da dagslyset igjen gjorde det mulig å fortsette, var de fullstendig utmattet, uten krefter, uten mat. Det var rått og kaldt. Plutselig kom de over ei lita hytte ved Vestre Sonvatnet, trolig ei lita jaktbu tilhørende Einar Nielsen. Dette reddet deres liv. Her brøt de seg inn, og fant både seng og pledd, men ikke noe mat. De fikk litt varme og søvn. De ble vekket neste dag av banking på døra. En mann stod utenfor. Mye tyder på at dette var Einar Nielsen selv. Han hadde både kart og kompass, og viste engelskmennene veien til Sverige. I bua fant How et par beksøstmøvler, og dermed la de i vei mot svenskegrensen. I følge kilder på internet fikk ikke rømlingene kartet hos nordmannen. Likeledes virket ikke kompasset, og da de nok ikke var av de mest naturvante på noen måte, - befant de seg etter 12 timer tilbake ved jaktbua. De hadde gått i sirkel. De var igjen totalt utkjørte, sovnet og merket ikke at folk var på vei mot dem. Det er noe forunderlig at nordmannen ikke ga fra seg kartet, og at kompasset engelskmennene fikk også var i stykker! Tyskerne sendte nordmenn med hest inn til jaktbua og brakte de to på flukt ned til Østkil, hvor de ble overlevert til tyskerne, og noen dager senere var de på vei til Tyskland og tysk fangenskap for resten av krigen.

Okkupasjonsår (Christoffersen 1993) hevder at Einar Nielsen tok kontakt med Aksel Sonen på Sundal Østre, som kjørte engelskmennene med hest ned til bygda. Murray valgte å bli hos sin kamerat, og de meldte seg for lensmannen. How ble tatt med til lege Aarrestad, og har ifølge *Okkupasjonsår* fortalt at sårene holdt på å knekke ham, slik at det var ingen annen utvei enn å overgi seg. Dette stemmer ikke med historien han selv har fortalt, og som er gjengitt gjennom web-siden til Linzee Druce.

Walmsley og Colgan hadde landet i området ved Eidemsvollen. Tidlig om morgenen den 28.april kom de ned til gården Sonfossen i Sona. Folket hadde gjort unna fjøsstellet, og satt inne og tok seg en matbit. Det var Olga Langseth (16), senere gift Betten, som var den første som møtte engelskmennene. Hun gikk seg faktisk på de to på veien ut. Walmsley og Colgan hadde gått inn i gangen på våningshuset. Der stod Olga plutselig ansikt til ansikt med to vilt fremmede, et ikke så lite sjokk. Det var ikke hver dag det kom folk på besøk til den noe avsidesliggende gården, og ikke så tidlig på dagen – og i alle fall ikke utlendinger, hvilket hun skjønte da hun hadde fått summet seg litt. De ble nok stående å se på hverandre noen sekunder, litt forundrende. Olga skjønte at de var militære, men i flygerdress, skilte de seg ut fra norske uniformer, og det gikk sikkert noen sekunder før sondalingene med sikkerhet kunne slå fast at de ikke var tyskere, men allierte. Etter hvert skjønte folket på Sonfossen at det var engelske flygere, som hadde blitt skutt ned – og nå søkte hjelp til å komme over til Sverige. Lars Langseth senior var selvsagt litt bekymret for hvordan han kunne hjelpe de to på flukt. Tyskerne ville snart komme for å lete etter crewet. Mens folket på Sonfossen diskuterte seg imellom, på et språk ikke engelskmennene kunne forstå, satte Hanna fram mat. Men flymannskapet skjønte nok hva tema var, og kom med sine synspunkter i form av det

Olga Langseth, 16 år

menneskelige universale kroppsspråket. De forstod at de måtte klare seg selv, og ikke legge igjen spor på gården. De hadde hørt om tyske represalier mot lokalbefolkningen.

Lars Langseth, han Litj-Lars – født i 1921, forteller meg i romjula 2004 at han husker så godt hvordan en av flymannskapet reagerte da han kom inn. Vedkommende hadde på seg et krusefiks, som var det samme som var malt på et bilde som hang i stua. Da engelskmannen fikk se dette bildet, ”stanset han opp”, gjorde sine korsbevegelser og mumlet noe uforståelig. Flygeren var sikkert katolikk. Bildet er et såkalt ”Prager Jesulein”, det vil si Jesusbarnet. Originalbildet er en liten statue i tre fra 14 eller 15-hundretallet, muligens fra Loretoklosteret i Praha. Andaktsbildet er meget utbredt i Spania, Østerrike, Boehmen, Mähren, Ungarn, Slovakia, Kroatia og Belgia. Spanjolene tok det med til Philippinene hvor det kalles ”Santo ninjo” og fremdeles spiller en viktig rolle i folketroen. Bokstavene nederst på bildet, er de opprinnelige greske bokstaver IHS, for Jesus.

Tyskerne hadde nok sine mistanker om hvor flymannskapet hadde tatt veien, da de ikke fant noen ved ankomst til vraket på Flornesvollen. De laget seg raskt et ”track” for glideflukten og analyserte seg frem til hvor potensielle nedslag kunne ha funnet sted. Sannsynligheten for at mannskapet hadde klart å gjenforene seg var minimal, og enkelte spor avslørte raskt at to og to hadde tatt seg nedover mot dalføret. Tom Rønsåsbjørg forteller at familien på Rønsåsbjørg fikk dagen derpå besøk av to tyskere. Noen har visstnok betvilt dette, og henviser til at tyskerne alltid opererte med større arrestasjonsgrupper (12-15 mann). Det finnes ikke noe grunnlag for å betvile denne hendelsen. Verken innen Sonderkommando eller andre relaterte utrykningsgrupper lå det figurerte tall. En disponerte etter behov og muligheter.

Lars Langseth senior varslet nedover dalen. Det var ikke det som var årsaken til at han ble mistenkt og arrestert. Det lå i naturen og gårdens beliggenhet at tyskerne kalkulerte med at crew på flukt ville søke mot Sonfossen. Det gikk derfor ikke lenge før både tyskere og representanter for lensmannsetaten dukket opp for å forhøre og utspørre bonden på Sonfossen om en eventuell fluktrute. Da lensmannsbetjent Rolf Trøite, kun av formelle årsaker, måtte ta seg en tur til Sonfossen for ”liksom” å utspørre gamle Lars Langseth, sa Lars følgende til ham: ”No må du skriv det som ska skrives”. Tyskerne tok senere med Langseth til Vollan i Trondheim, men de fikk ikke noe på ham – og han ble sluppet fri.

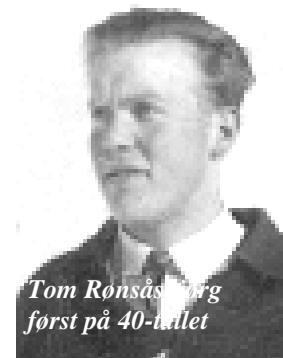
Lars (senior) og Hanna Langseth

Da Walmsey og Colgan la av sted, gode og mette, med fornyede krefter, begynte de sin vandring ved å følge hesteveien nedover Sondalen. I følge *Økkupasjonsår* (Christophersen 1993) gikk de i full uniform, - som om noen skulle være forundret over det?! De måtte selvsagt gå i uniform. Johan E.Øyan, som bodde på Brobakk, holdt på å hugge ved da de to ankom gården. Øyan har fortalt at de var i godt humør og at de spøkte med at de ville finne seg et tysk fly og komme seg tilbake til England. Johan Øyan fikk rømlingene til å forlate veien. Sistnevnte er kanskje

riktig, men allerede da engelskmennene passerte Rønsåsbjørg sto Margido (20) og Tom (14) ute på bakkekanten og vinket de bort av veien og inn i skogen nedenfor. Britene ble på Brobakk hele dagen, fikk mat og stell. Kåre Gylland (f.24.07.1934) har fortalt at han husker at fru Øyan kom hjem til Gylland og lurte på om de hadde noe brød. Oline (d. 1997) hadde nettopp bakt, og fru Øyan fikk med alt sammen tilbake til engelskmennene. Så fortsatt de og kom til Johan Schiefloe på Sonen Østre. Johan Schiefloe kunne litt engelsk. Han rådet de til å følge jernbanelinjen, og gå om natta. Rolf Trøite hevder i sin bok "Minner fra krigstida" at Øyan og Schiefloe fulgte engelskmennene et stykke på veien. På dette viset kom de frem til Meråker. I femtiden den 1.mai oppdaget ekteparet Paula og Herlof Juliussen på gården Haugen at det kom røyk fra eldhuset. Engelskmennene fikk mat, tørket klærne og en ny fluktrute tegnet inn på kartet. Så dro de opp i skogen litt vest for Meråker stasjon og satte kursen mot Fergen og Hallsjøen. Et utrolig slit for uvante engelskmenn. På Flaamosetra befant Dagrun Olsen og Hans Flåmo seg. Her fikk flyktningene sove ut i 12 timer. Kjæresteparet hjalp så flymannskapet over til Sverige, hvilket er dramatisk beskrevet i *Okkupasjonsår* (Christophersen 1993), hvor det hevdes at de to norske ungdommene slo engelskmennene med bjørkeris hver gang de "la seg ned for å sove". Før de forlot setra fikk Dagrun og Hans de pengene engelskmennene hadde med seg. Flymannskapet ble overlatt til en svensk skipatrolje og tatt med til Storlien, og satt på toget til en leir i Falun. På toget møtte de andre crew som hadde blitt skutt ned under samme raidet mot Tirpitz. I leiren i Falun møtte de også igjen Bennett og Forbes. Fire uker etter at de forlot Skottland, kom 2.pilot Walmsley tilbake til UK. Colgan kom ikke hjem før ett år senere.

Margido Rønsåsbjørg

Tom Rønsåsbjørg
først på 40-tallet

Og så var det dette med kilder og tradisjonsfortellinger igjen. I *Okkupasjonsår* (Christophersen 1993) heter det seg at Hans Flåmo tilbød engelskmennene ski, men at skigåing var nytteløst. De to norske ungdommene gikk derfor først på ski og laget spor, og så kom rømlingene etter til fots i det oppgatte sporet, hvorpå det er gjort et stort poeng av at engelskmennene ikke gikk på ski. Dette er noe underlig, for på bildet som er tatt da engelskmennene møtte den svenske patruljen går de da vitterlig på ski!!

Det skal også nevnes at Murray, How og Colgan var med på raidet mot Tirpitz natten til 31.mars samme år, hvor de gjorde vendreis etter å ha droppet bombene i posisjon 6245N/0600Ø – hvilket skulle tilsi utenfor trøndelagskysten.